

UTASI CSILLA

Emlékezés Danyi Magdolnára, a testvéri táj költőjére

A *Palicsi verseket* a megjelenés évében, 1996-ban ajánlotta nekem. A jellegzetes balra dűlő, szálkás kézírással írt dedikáció szinte függőlegesen fut föl a papíron. Most, amikor kézbe veszem a karcsú kötetet, a lapok közül újra kihullik egy sárgás könyvtári katalóguscédula, rajta néhány sor, megkért, írjak a könyvről. Nem írtam meg verseskönyvről a kritikát, s amikor 2010-ben felkért, Magyarországon mutassam be frissen megjelent tanulmánykötetét, ezt is elmulasztottam. Kétszeres adósságot törleszték tehát. Kései szövegem Danyi Magdolna már nem olvashatja. A bennünket egymáshoz kötő rokonszenv alapja az volt, hogy láttuk egymást. Azt a képet próbálom tétován megrajzolni, mely költészetfelfogásáról, életérzéséről, magatartásáról él bennem.

Nem voltunk barátok a szó megszokott értelmében, nem beszélgettünk soha magánéleti kérdésekről. Palicsi házában, az üveges könyvszekrények között egyszer sem jártam, bár az ő közegében ismerős voltam, nagynénéméknek víkendházuk volt a nyaralótelepen, gyerekkoromban a faragott, szecessziós, nyitott, nyári villamos a víztorony közelében, a kapu előtt állt meg, mögötte a park, a fásor mélyén megcsillanó tóval, az iszap szagával mély benyomást tett rám. A Szabadka környéki szőlők homokjának forrósága is az első emlékeim közé tartozik.

Az *Új Symposion* hetvenes évekbeli szerkesztőjét még nem ismerhettem, ehhez túl fiatal voltam. 1983-ban voltam első éves az újvidéki Magyar Tanszéken, amikor a folyóirat öt követő szerkesztőit szétzavarták. A szerkesztőség feloszlata előtt évfolyamtársaimmal néhányan még messziről figyelhettük a harmadik Symposion-nemzedék tagjait, csodálhattuk a kiforrott, eredeti, fiatal szerzőket, akik ebben a közegben a többiektől különbözők mertek lenni. Az, hogy a szocializmus erkölcsi normái mennyire nem voltak megalapozottak, abban a könnyedségben is megmutatkozott, ahogy a hatalom képviselői félretették őket. Akiket megfosztottak szellemi helyzetüktől, morális igazságuk megfogalmazásával törődtek. Nekünk, akik későn érkeztünk a vajdasági irodalmi életbe, nem lehetett részünk abban, hogy a nálunk csak kicsit idősebb nemzedék maguk közé emeljen bennünket.

1984 tavaszán találkoztunk, amikor bielefeldi tanulmányaiból már hazatért, és a Hídban dolgozott. Nem is találkoztunk, felhívott telefonon. Ekkor már verseit, Czóbel Minkáról írt kötetét olvastam, fényképen is láttam már, az újvidéki közéletben ismeretlenül is felismertem volna őt egy irodalmi est hallgatósága között. Első publikációm, az *Irodalomelmélet* nevű tárgyból készült szemináriumi dolgozat, a Nemes Nagy Ágnes Ekhnáton-ciklusáról írt elemzés a *Híd*ban jelent meg. Magdi, a folyóirat egyik szerkesztője azért telefonált, mert az akkori körülmények között a címben szereplő isten-teremtés szót veszélyesnek érezte. Magamban túlzottan gondoltam aggodalmát, úgy nőttem fel Újvidéken, hogy számomra valósága volt annak, amit magyarul olvastam, olvasmányaim külön bejáratú terében teljes szabadság uralkodott.

Akkor kerültem hozzá közel, amikor 1985 őszén a Magyar Tanszéken kezdett tanítani. A Modern nyelvészet irányjai című tárgyat hallgattuk nála. Messziről láttam őt, a katedrán, a könyvtárban, de közlőrl is figyelhettem, hiszen néhányan emeltszintű Celan-szemináriumra jártunk hozzá, az irodájába. Hogy a belső világ túlsúlyban van benne, ez az első órán kiderült. Nem vette észre, hogy túl gyorsan beszél, a diktált szakirodalmat nem lehetett leírni. Talán észre is vette, olyannyira megbénítóan személyes kudarcnak érezhette, hogy képtelen volt lassabban magyarázni.

Első pillanattól rokonszenvet keltett bennem értelme és irodalmi érzéke. A saját műveletlenségéről mit sem tudó fiatalság elbizakodottságával rendkívül magas mércét állítottam fel tanárainkkal szemben. Nem pusztán a műveltségbeli hiányokat vettem észre (nem olvasta *A tragédia születését*, gondoltam például egyikükről), hanem az irodalomhoz való, a lehető legkifinomultabb, egzisztenciális viszonyt is számon kértem rajtuk. Az irodalmi élmény, az esztétikum mint mérce, a létezés abszolút középpontja volt számomra. Losonczi Alpár visszaemlékező írásában nagyon találóan állapítja meg, hogy az olvasás, egy másik ember gondolatmenetének befogadása erőt igényel. Magdinak volt ereje az olvasáshoz. Határtalan bizalom élt benne a kifejezéssel szemben.

Az emeltszintű kurzuson, 1986 tavaszán Celan 1967-es, *Atemwende* című kötetének *Nördlich von den Flüssen* kezdetű versét olvastuk közösen. Mindössze négy sorból áll. A lírai én kivetí hálóját, melyet a megszólított Te tétován (*zögernd*) kövektől írt árnyékokkal terhel meg. Magdi hagyta, hogy az idegen nyelv szemantikai lehetőségei között botladozva őelítte elmondjuk olvasatunkat. A beszélgetés során észrevettem, hogy a vers jelentéséről más véleménye van, mint nekem, noha ezt a véleményt egyetlen szóval sem erőltette. Ahogy a szemináriummal egy időben írt szövegnyelvészeti értelmezésében meggyőzően bizonyítja, az árnyék ebben a versben, mint Celan költészetében másutt is, az értelmet jelenti, a vers *ars poetica*ként olvasandó. A *zögernd* határozói igenév és a *beschweren* ige jelentésén múlt az értelmezés. Amellett érveltem, hogy a háló kivetése, elterítése szakértelmet kíván ugyan, ám a súlyok eleve a hálóra vannak erősítve, tehát a *beschweren* ige nem a háló megterhelésére, hanem a hamis fogásra vonatkozik. Nőnek, vagy legalábbis a beszélő társának éreztem a megszólítottat, aki ugyan nem valódi kövekkal, hanem a kövek írta árnyékkal terheli meg a hálót, a fogás mégis a beszélő létét vonja kétségbe. Mit jelenthet a kövek árnyéka? A kövek árnyékában azokat az értelmeket láttam, melyeket a megszólított nő önmaga elidegeníthetetlen lényegének érez. Az árnyéknak nincs ontológiai léte, a személyes azonosságot megképző értelmekek ezért érvénytelenek ott, abban a szférában, ahol „egyek vagyunk”. A megszólított Te éppen azért helyezi el tétován, tűnődve a vers hálójában ezeket az értelmekeket, mert tisztában van azzal, hogy önértelmezése érvénytelen, ám nem tehet mást. Magdi semmit sem vetett olvasatom ellen, saját értelmezésének érvényessége azonban kizökentett elbizakodottságból. Abban kimondatlanul egyetértettünk, hogy a versszövegek olykor megengednek eltérő olvasatokat, a többértelműség azonban nem jelenti azt, hogy valamennyi lehetséges jelentés egyidejűleg érvényes. A költészet nem ismeri „ez is lehet, az is benne van” megengedő lanygosságát. Az egyik lehetséges értelemszerkezet mellett döntenünk kell, hiszen a versnek egzisztenciális tétje van. Ma már közelebb került hozzám az ő olvasata, úgy érzem, a versben megszólított Te a mindenkori olvasó, aki figyelemmel, óvatosan kiegyensúlyozza a vers értelmét, hiszen ennek a műveletnek, a vers értelemmel való felruházásának az ő számára ugyanolyan egzisztenciális tétje van, mint a vers-én számára.

A Magdiról őrzött benyomásokban test és lélek szétválaszthatatlanul összefonódik. Ekko-riban a nyüzottsáig érzékeny voltam, a saját testem minden vélt vagy valódi hibájának távlatából mások testi lényé különösen közlelől érintett. Élesen láttam kerek arcát. Középen elválasztott, mindig csigákban alómló haját. Sötét arcbőrének kontrasztját barna, sárgás árnyalatú hajával. Mélyen ülő, apró, zöldesszürke szemét, mely hirtelen teleszaladt jóindulatú fényel, a szeme alatt a mély árkot, most is hallom kicsit zihálva feltörő, dallamos hagját, a ropogtatott r-ekkel, látom „szálkás” ujjú, mély érzékenységet kifejező kézfejét. Az, hogy milyen egyedül lehet, leginkább akkor látszott, ha oldalról vagy hátulról figyelhettem.

A látásnál van-e több? Tisztában voltam vele, hogy az emberi sérülések hozzánk nőnek, nem lehet feloldani őket, az eszközeink elégtelenek ehhez. A testi tényeket mozdíthatatlanak tudtam, meggyőződéseim volt, hogy ezek olyan, a tökéletességet elrontó adottságok, melyek az esélyeken, az emberi lényegen, a mindannyiunknak egyformán kijáró lehetőségeken nem változtatnak. Nem is a testről volt szó esetében, hanem arról, ahogyan a test tapasztalattát, lehetőségeit megélte, önmagára vonatkoztatta.

Fiatalon a verseiben kifejeződő életérzés sötétségétől megriadtam. *A kis halott tájképek 2.* darabjában írja a következőket: „Kivakult / júliusvégi koradélután (...) Ha követni tudsz / e lángnyelő homokban / mezítláb, látod, / testközlelben a kert / az izzadt testvéri táj, / a szélrózsa minden irányából / permetez a fényhalál.”. A bravúr a versszak másik felében következik be, ahol a beszélő az olvasót a vele való teljes azonosulásra szólítja fel. Nemes Nagy Ágnes nővérenek nevezi verseiben: én nem nem lehettem „testvére”, nem tudtam, nem merem azonosulni léttapasztalatával. Talán nem is várta el, hogy bárki kövesse őt ide: életérzésének megmutatására törekedhetett, hiszen pontosan tudta, hogy életérzése nem mindannyiunk tapasztalata, s bizonyára fájt neki ez a másság.

A sötétséget nem tartotta magához tartozónak. *Nosztalgia* című versében arról a másik világról szól, amelynek nincs neve, s ahol ő hiánytalanul az volt, ami itt lenni szeretne, ám amikor a vágyat kifejezi, azt is elárulja, hogy a sötétség tapasztalata sajátja. Amire törekedett, azt az ént feloldó értelmetlenség, fájdalom és kín – a sötétség – nehézkedési erejével szemben kellett létrehoznia.

1997 októberében Szivácon, a Szenteleky-napon találkoztunk. A megemlékező műsor végzetével, az emlékház udvarán álltunk, az ebédre várva, itt mindig melegebb volt, mint a hideg teremben. Szinte szavak nélkül, a bizalmával meggyőződött arról, hogy november közepéig sikerülhet összegyűjteni a DAAD-ösztöndíjhoz szükséges igazolásokat. A nyolcvanas évek legelején ő is a Deutscher Akademischer Austauschdienst ösztöndíjával tanult Bielefeldben. A következő év tavaszán annak ellenére odaítélték az éves ösztöndíjat, hogy a legfontosabb dokumentum, Voßkamp professzor úr befogadólevele nem érkezett meg időben, és a postán elveszett az orvosi vizsgálat lelete. Egy évig Freiburg am Breisgauban tanulhattam: különös világossággal, rövid időre nekiiramodott az életem.

A Palicsi versek egyik darabjában megemlék engem is. A lírai én felidézi az epizódot, amikor a Hídban publikált, az Ekhnáton-ciklusról szóló dolgozatot Ilia Mihály megküldte Nemes Nagy Ágnesnek. Hallottam később a Tanár úrtól, hogy Nemes Nagy Ágnes a nekem előkészített képeplapra a nevét sem hajlandó aláírni. „Ehhez nekem már nincs erőm.” – mondta. A lírai én hozzáteszi, hogy Nemes Nagy Ágnes a verseire hasonló hallgatással válaszolt, mint az én tanulmányomra. Lényegtelen, milyen méltatlanul kerülök őmellé. Bizonyos, hogy Magdi versei más okból maradtak válasz nélkül, mint tanulmányom. Fiatalkori költészetében

mindössze néhány közös szó utal arra, hogy meghatározó élménye volt Nemes Nagy Ágnes lírája. A *Palicsi versek* énje meg is fogalmazza, hogy Nemes Nagy Ágnes lírája nem az utánzás, hanem mindig a kifejezés vágyát ébresztette fel benne. Különös paradoxon, hogy a versbeszéd, mely bizonyosan felkeltette volna Nemes Nagy Ágnes érdeklődését, a halott költőt szólítja meg.

*Palicsi versek*nek a halott Nemes Nagy Ágnest megszólító áradó versbeszédében ugyanazt a magatartást formálja meg, mint ami a hétköznapi életben is jellemezte Danyi Magdolnát. Megható gondossággal kívánta mindannyiunk számára azt a jót, amiről hajlandók voltunk azt hinni, hogy természetes módon kijár nekünk. Jóindulata a szerepjátszás hiányából következett. A *Palicsi versek* énje ehhez hasonlóan szereptelen: a teremtésnek a természetben, a fák életciklusában megnyilvánuló formáló elvével akar azonosulni.

Utoljára négy éve, májusban két napot töltöttünk együtt Belgrádban, a DAAD alumnusainak szerbiai találkozóján. Képek merülnek föl: a modern, vadonatúj újbelgrádi szálloda egyágyas szobájának kényelme. Az egyetemi karok épületei között egy belső udvaron vendéglői asztalokat, székeket helyeztek el, itt sütkezettünk. Le vagyunk fényképezve, egy csoportképen nézünk föl az emeletre, a fotós irányába. Testi betegségéről, a műtétről beszélt, amelyen éppen túl volt, az orvosok szakértelme és a gyógyulás iránti teljes bizalommal. Jól volt, tele tervekkel, és mégis vigyáztam, szavaimmal akaratlanul meg ne bántsam. A repülőklub márvány, arany és brokát éttermében, balkáni pompa között vacsoráztunk.

Néhány levelet küldött még, gondosan fogalmazottak voltak, szinte túlcsoordultak a jelentéstől. Csodálatos vizsgálat volt mindegyik jelentkezésében, pedig nem szorultam rá. Egyik leveléhez, a búcsújáró hely, a doroszlói csodakút fényképét csatolta. Talán ott járt, levelében nem említette ezt. Vagy önmagát küldte, zöld háttér előtt, és fotója ugyanazt jelentette, mint a kút. Szavakon túli jóindulatot és kiteljesedést fejezett ki.

A kép, amely bennem él, emlékekből, beszélgetéstörödékekből, levelekből rakódik össze. A szenvedés tartja egyben. Nyelvi emlékek is ezek. Az is belejátszik a róla alkotott képbe, ahogyan beszélni tudott az élet érzékelhető oldaláról, élményeiről. Talán a legjellemzőbb, összegző kép a következő: féloldalról mutatkozik, félhosszú haja keretezi az arcát, az értelem fénye és a jóindulat a tekintetében, inkább befelé néz. Amikor váratlan halála után az újvidéki Magyar Tanszéken meg kellett emlékeznem róla, egyszeri arcát igyekeztem kifejezni. Most nem érzem a veszteség riadalmával azt, hogy az arcát kell megidézmem, és ennek a vállalkozásnak a tehetetlenségét sem. Figyeli, amit róla mondok, és megbocsátja, ha nem pontos.

Tudta, hogy a versnek a szokatlan szemantikai kapcsolódásokat létesítő szövegtípusnak nem az a funkciója, hogy új jelentést hozzon létre. Nincs olyan jelentés, amely kifejezné az igazságot. A nyelv többértelműségére van szükség ahhoz, hogy egy adott pillanatban az egyik lehetséges értelemstruktúra mellett dönthessünk, önmagunkat átadva, saját életidőnk egy darabjával hitelesítve a létrejövő teret, amely mindig a Másik tere és arca is. A verset a nyitottság terének nevezte.

Ebben a térben él ő tovább, melyet versei és költészetéről való beszéde megteremtnek.